

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
Nakhon Pathom Rajabhat University

รายวิชา 2062211 หน้าทับดนตรีไทย

อาจารย์สุธินันท์ โสภากาศ

บทที่ 5

หน้าทับกลองสองหน้า

กลองสองหน้าตามความหมายในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานอธิบายว่า *ชื่อกลองชนิดหนึ่ง ลักษณะคล้ายเปิงมาง แต่ขนาดใหญ่และยาวกว่า ใช้ใบเดียวตีกำกับจังหวะในวงปี่พาทย์ไม้แข็งเสภา และกำกับการบรรเลงเพลงเดี่ยวเครื่องดนตรีของวงปี่พาทย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 562)*

ธนิต อยู่โพธิ์ได้อธิบายเกี่ยวกับวงปี่พาทย์เครื่องห้า ไว้ในหนังสือเครื่องดนตรีไทยดังนี้

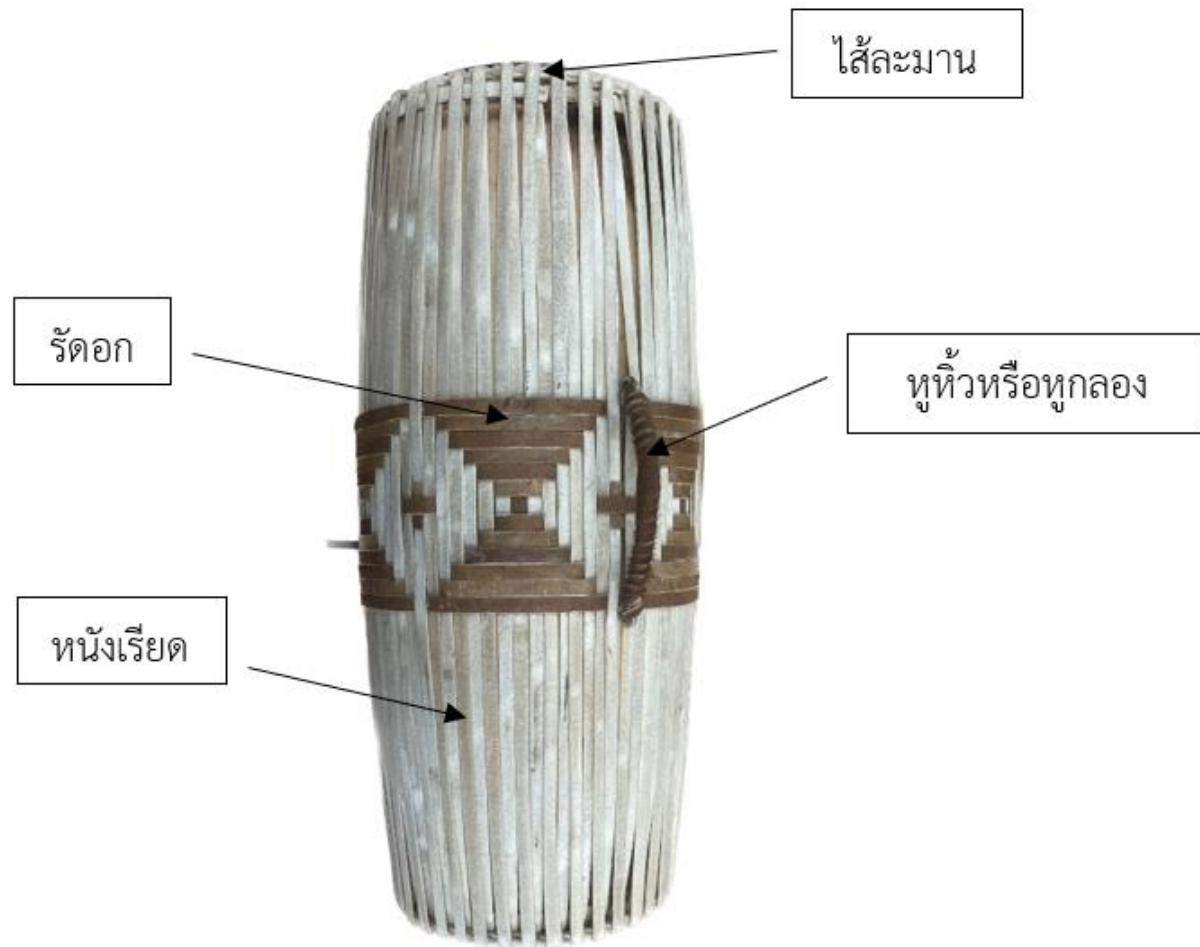
สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพทรงประทานอธิบายไว้ว่า “เมื่อในรัชกาลที่ 2 กรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดทั้งละคอนและเสภา มีคำเล่ากันสืบมาว่าเมื่อก่อนรัชกาลที่ 2 ประเพณีที่จะส่งปี่พาทย์ หามี่ไม้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริให้เสภาขับส่งปี่พาทย์ (อย่างเช่นมโหรี) ขึ้นเป็นปฐม ดังนั้นที่เอาเปิงมางสองหน้า เข้าใช้ในเครื่องปี่พาทย์ก็คงเอา เข้าในคราวนี้นั่นเอง สำหรับตีรับเสภาเดิมมา ด้วยเสียงเบาเข้ากับขับร้องดีกว่าโทน (ตะโพน) ปี่พาทย์รับเสภาจึงใช้เปิงมางสองหน้ามาจนทุกวันนี้ (ธนิต อยู่โพธิ์, 2513: 123)

ลักษณะทางกายภาพของกลองสองหน้ามาจากลูกของเปิงมาง แต่ลักษณะใหญ่กว่าลูกเปิง
ขนาดลำตัว (หุ่นกลอง) ทำด้วยไม้ จึงหนังสองหน้า หน้าใหญ่หรือหน้ารุ่ม หน้าเล็กหรือหน้ามัด
ดังภาพประกอบ

หุ่นกลองสองหน้า

ที่มา: ผู้เขียน

ส่วนประกอบของกลองสองหน้า

ที่มา: ผู้เขียน

การวิทยาศาสตร์ (การอยู่ฐ) และน้ำมันมะกอก ที่มา: ผู้เขียน

สมัยอดีตวัสดุที่นำมาใช้ถ่วงติดกลองเพื่อถ่วงเสียงคือ ข้าวสุกผสมขี้เถ้า วิธีการทำคือ นำข้าวสุกและ ขี้เถ้ามาบดผสมให้เนื้อละเอียดเข้าด้วยกัน ปัจจุบันใช้วัสดุทดแทนเพื่อความสะอาดคือ นากล้วยตากมาตำให้ละเอียด และอีกวิธีหนึ่งคือ การดินน้ำมัน ใช้นวดกับน้ำมันมะกอกจะลักษณะเหมือนดินน้ำมัน (ใช้กรรมวิธีเดียวกันกับตะโพน)

การตีหน้าทับกลองสองหน้า

หนังสือเกณฑ์มาตรฐานดนตรีไทยได้อธิบายวิธีการตีกลองสองหน้าไว้ดังนี้

ท่านั่ง ผู้ตีนั่งในลักษณะนั่งชันเข่า โดยให้เข่าขวายกขึ้นพอดำเนินที่ จะรองรับตัวกลองซึ่งเอียงกับพื้นประมาณ 45 องศา ให้น้ำใหญ่ของกลองสอง หน้าวางอยู่บนเข่าซ้าย และหน้าเล็กพาดอยู่หน้าขวาหรือเข่าที่ยกขึ้น

หลักการตี ปกติใช้มือขวาตีหน้ามัด (หน้าเล็ก) และมือซ้ายตีหน้ารุ่ม (หน้าใหญ่) ทั้งสองหน้ามีลักษณะ การตีแตกต่างกัน

หน้ารุ่ม ตีด้วยฝ่ามือซ้าย ให้นิ้วทั้งสี่ (ชี้ กลาง นาง ก้อย) เรียงชิดติดกัน ตีลงบนหน้าหนัง โดยให้กลางอึ่งมืออยู่ระหว่างขอบกลอง หรือระหว่าง ไล่ ละมาน (ด้านชิดตัวผู้ตี) และให้ปลายนิ้วทั้งสี่ชิด หรือสัมผัสข้าวสุกถ่วงเสียง เล็กน้อย

หน้ามัด ตีด้วยมือขวา ให้นิ้วทั้งสี่ (ชี้ กลาง นาง ก้อย) เรียงชิดติดกัน ตี ลงบนหน้ากลอง ทั้งนี้ให้โคนนิ้วทั้งสี่อยู่ระหว่างขอบกลอง หรือไล่ละมาน และ ให้ปลายนิ้วชี้ตรงไปยังศูนย์กลางของหน้าหนัง

ทั้งสองมือตีด้วยวิธีการที่เรียกว่า “เปิดมือ” คือตีแล้วยกมือขึ้นทันที เพื่อให้เสียงก้องกังวาน และตีด้วยการ “ปิดมือ” คือตีแล้วกดหรือแนบมือไว้กับ หน้าหนัง เพื่อมิให้เสียงดังกังวาน บางครั้งตีทีละมือ ทีละหน้า บางครั้งตีสองมือ และสองหน้าพร้อมกัน (ทพวงมหาวิทยาลัย, 2544: 151)

การวางมือ และการตีกลองสองหน้าจาก หนังสือ
เกณฑ์มาตรฐานดนตรีไทย กำหนดการนั่งตีกลองสองหน้า ผู้ที่ตี
กลองสองหน้าจะนั่งในลักษณะที่เรียกว่า “ชั้นเช่า” โดยการยก
เข้าขาขึ้นพองประมาณเพื่อรับตัวกลอง หน้ารู่ยหรือหน้าใหญ่วาง
อยู่บนเข่าซ้ายของผู้ตี หน้ามัดหรือหน้าเล็กวางอยู่บนเข่าขวาของผู้
ตี แต่บางกรณีที่ผู้เรียนมีรูปร่างใหญ่หรือเป็นผู้หญิงไม่สะดวกต่อ
การนั่งชั้นเช่า ก็อนุญาตให้ผู้เรียนนั่งขัดสมาธิแต่ให้ยกเข่าข้างซ้าย
ขึ้นเล็กน้อย เพื่อให้สะดวกต่อการตีและประดิษฐ์เสียงของกลอง
สองหน้าให้ได้ดังเช่นการนั่งชั้นเช่า

การนั่งชั้นเช่าตีกลองสองหน้า
ที่มา: ผู้เขียน

การนั่งตีกลองสองหน้ากรณีไม่ชันเข่า
ที่มา: ผู้เขียน

การนั่งชันเข่าตีกลองสองหน้า (ภาพถ่ายด้านข้างของผู้ตี)

ที่มา: ผู้เขียน

การนั่งตีกลองสองหน้ากรณีไม่ชันเข่า (ภาพถ่ายด้านข้างของผู้ตี)

ที่มา: ผู้เขียน

กลองสองหน้า มีบทบาทในวงปี่พาทย์เสภา ทำหน้าที่แทนตะโพนที่มีเสียงหนักกว่า ดังนั้นหน้าทับของกลองสองหน้าส่วนมากจะมาจากตะโพนที่มีมาแต่เดิมในวงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก ผู้เขียนกำหนดเสียงของกลองสองหน้าพื้นฐานสำหรับการเรียนดังนี้

เสียงตึง (สัญลักษณ์การบันทึกโน้ตคือ ต) ใช้มือขวาตีลงไปทีหน้ามัด หรือหน้าเล็ก แล้วเปิดมือออกทันทีเพื่อให้เสียงดังกังวาน

เสียงตู่บ (สัญลักษณ์การบันทึกโน้ตคือ ตุ) ใช้มือขวาตีลงไปทีหน้ามัด ตีแล้วห้ามเสียงโดยการกดมือหรือนิ้วทั้งสี่แนบชิดกับหน้ากลอง

เสียงเท่ง (สัญลักษณ์การบันทึกโน้ตคือ ท) ใช้มือซ้ายตีลงทีหน้าเท่ง หรือหน้าใหญ่ แล้วเปิดมือออกทันทีเพื่อให้เสียงดังกังวาน

เสียงตะ (สัญลักษณ์การบันทึกโน้ตคือ ต) ใช้มือซ้ายตีลงทีหน้าเท่งหรือหน้าใหญ่ ตีลงแล้วห้ามเสียงทีหน้ากลองเพื่อไม่ให้เสียงดังกังวาน

เสียงปะ (สัญลักษณ์การบันทึกโน้ตคือ ป) ใช้มือขวาที่นิ้วทั้ง 5 แยกออกจากกัน ตีลงบนหน้ามัด ด้วยกำลังอย่างแรง ตีแล้วห้ามเสียง โดยกดมือแนบไว้กับหน้ากลอง

เสียงพริ้ง (สัญลักษณ์การบันทึกโน้ตคือ พ) ใช้มือทั้งสองตีพร้อมกัน คือมือขวาตีหน้ามัด มือซ้ายตีหน้ารุ่ม ตีแล้วเปิดมือออกทันทีเพื่อให้เสียงดังกังวาน (ตีเสียงตึงพร้อมกันกับเสียงเท่ง โดยให้เท่งตีน้ำหนักเสียงเบากว่าเสียงตึง)

กลองสองหน้า เป็นเครื่องกำกับจังหวะหน้าทับใน วงปี่พาทย์เสภา

การบรรเลงเสภาจะต้องบรรเลงเพลงร่ำประลองเสภา เพลง
โหมโรงเสภา เพลงพม่าห้าท่อน เพลงสี่บท และเพลงบุหลันโดย
ตั้งหน้าทับที่ใช้จึงมีเพียงหน้าทับปรบไก่ และหน้าทับสองไม้
และอีกหน้าทับหนึ่งคือหน้าทับสองไม้สำหรับเพลงพม่าห้าท่อน

หน้าทับปรบไ้

สามชั้น

กลองสองหน้า	--- พ	--- ป	--- ถ	- ตั้ - ป	--- ถ	- ตั้ - ป	--- ป	--- ต
กลองสองหน้า	-----	--- พ	-----	--- พ	--- ท	- ตั้ - ตั้	- ท ตั้ ท	- ป - พ

สองชั้น

กลองสองหน้า	--- พ	--- ป	--- ป	--- ต	--- พ	--- พ	--- ต	--- พ

ชั้นเดียว

กลองสองหน้า	--- พ	- ป - -	- พ - ป	- ต - พ

มนตรี ตราโมท อธิบายถึงคำว่าปรบไ้หนังสือดุริยางคศาสตร์ความว่า

เป็นชื่อประเภทของหน้าทับ ซึ่งนักปราชญ์โบราณได้คิดอัตราสองชั้นขึ้นก่อน โดยแปลงมาจากคำรับลูกคู่ของเพลงปรบไ้ ที่ว่า “ฉ่า ฉ่า ฉ่า ช้า - สะฉ่า - ใ้” นั้นเป็นมูล ต่อ ๆ มากก็ได้แก้ไขตัดแปลงกันให้เรียบร้อยขึ้นทุกทีจนถึงที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ จึงมีชื่อเรียกประจำว่า “หน้าทับปรบไ้” ส่วนที่เป็นอัตราสามชั้นหรือชั้นเดียวก็ขยายหรือย่อกันไปตามส่วน หน้าทับสองไม้และปรบไ้ นี้ เป็นรากให้ประดิษฐ์หน้าทับอื่น ๆ ได้อีกหลายหน้าทับ

(มนตรี ตราโมท, 2545: 47-48)

การตีหน้าทับปรบไก่อ่ สามชั้น

การตีหน้าทับปรบไก่อ สองชั้น

การตีหน้าทับปรบไก่อ่ ชั้นเดียว

การตีหน้าทับปรบไก่ เถา

หน้าทับสองไม้

สามชั้น

กลองสองหน้า	- - - พ	- - - ป	- - - -	- ตุ - ตั	- - - -	- - - ป	- - - ต	- - - พ

สองชั้น

กลองสองหน้า	- - - ป	- ตุ - ตั	- - - ป	- ตุ - พ

ชั้นเดียว

กลองสองหน้า	- พ - ป	- ตุ - พ

มนตรี ตราโมท ได้อธิบายถึงหน้าทับสองไม้ในหนังสือดุริยางคศาสตร์ความว่า

เป็นชื่อประเภทของหน้าทับ ซึ่งนักปราชญ์โบราณได้คิดอัตราสองชั้นขึ้นก่อน โดยขยายเป็นทวีคูณขึ้นจากที่ฆะรัสสะของเพลงเร็ว (ชั้นเดียวสองไม้) ซึ่งมีอยู่เดิม ครั้งแรกคงจะคิดขึ้นเฉพาะสำหรับตีเข้าประกอบกับการร้องดนตรีชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “ตันสองไม้” (การเล่นแอ่วและเพลงฉ่อยยังนำมาใช้อยู่เสมอ) และแล้วก็ค่อย ๆ ดัดแปลงแก้ไขกันมาเป็นลำดับ จึงมีชื่อประจำว่า “หน้าทับสองไม้” ส่วนที่เป็นอัตราสามชั้นก็ขยายขึ้นไปตามส่วน

(มนตรี ตราโมท, 2545: 47-48)

การตีหน้าทับสองไม้ สามชั้น

การตีหน้าทับสองไม้ สองชั้น

การตีหน้าทับสองไม้ ชั้นเดียว

การตีหน้าทับสองไม้ เถา

หน้าทับสำหรับเพลงพม่าห้าท่อน (เดิมคือหน้าทับสองไม้)

กลองสองหน้า	-----	---- ป	-----	---- ป	-----	--- พ	-----	--- พ

หน้าทับสำหรับเพลงพม่าห้าท่อน ผู้เขียนได้รับการบอกจากอาจารย์บุญช่วย แสงอนันต์ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องหนังไทย กรมศิลปากร โดยการตีหน้าทับจะตีตามเพลงและใช้มือคลุกตามบริบทของเพลงในช่วงต่าง ๆ

การตีหน้าทับสองไม้ ในเพลงพม่าห้าท่อน

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Nakhon Pathom Rajabhat University

รายการอ้างอิง

ทบวงมหาวิทยาลัย. (2544). **เกณฑ์มาตรฐานคณตรีไทยและเกณฑ์การประเมิน**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

ธนิต อยู่โพธิ์. (2513). **เครื่องดนตรีไทยพร้อมด้วยตำนานการผสมวงมโหรี ปี่พาทย์ และเครื่องสาย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

มนตรี ตราโมท. (2545). **คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด.

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม